

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZGODOVINO

DOMEN KOVAČ

Bizantinsko cesarstvo sredi 14. stoletja

Bizantinska državljanska vojna v obdobju 1341 – 1347, hesihazem in Zeloti

Diplomsko delo

Mentor: doc. dr. Dušan Mlacović

Univerzitetni študijski program
prve stopnje: Zgodovina

Ljubljana 2019

IZVLEČEK

Diplomska naloga govori o bizantinski državljanski vojni, ki je potekala med leti 1341 in 1347. Povod za državljansko vojno je bilo vprašanje, kdo bo izvajal regentstvo nad mladoletnim cesarjem Ivanom V. Paleologom. Zmagovalec v vojni, Ivan Kantakuzen, se je odločil za sovladanje z Ivanom V. Paleologom oziroma se je imel le za skrbnika. Njegovi načrti obnove države so na začetku temeljili predvsem na osamosvojitvi države pri trgovini, da se ne bi več opirala na Benetke in Genovo. Politika in teologija sta bili v državi povezani. Vzporedno sta obe strani v svoj spor vpletali druge tematike, da sta si tako pridobivali podpornike. Zato je bilo vprašanje hesihazma tudi tako žgoče, saj sta ga obe strani izrabili za pridobivanje podpornikov. Z zmago Kantakuzena je prišlo tudi do sprejetja hesihastičnih načel. Regentstvo se je večinoma opiralo na srednji in nižji sloj, ki so ga v tem času sestavljali trgovci, mornarji in navadni ljudje. Iz tega je tudi sledila problematika Zelotov v Solunu, saj so stranko sestavljali izključno nižji in srednji sloji, ki so bili sovražni Kantakuzenu. Hkrati se Zeloti niso hoteli popolnoma podrediti oblasti v Konstantinoplu.

Ključne besede: Bizantinsko cesarstvo, Ivan V. Paleolog, Ivan Kantakuzen, hesihazem, zeloti.

ABSTRACT: BYZANTINE CIVIL WAR OF 1341 – 1347

This thesis is about the Byzantine civil war of 1341–1347. Conflict broke out over the question of the guardianship and regency over John V Palaiologos. The winner was John Kantakouzenos, who decided to rule with emperor John V Palaiologos and saw himself only as a guardian. Kantakouzenos's plans to restore the Empire were based on his wish to liberate the country of its dependency on Venice and Genoa for trade and goods.

Politics and theology were connected in the Empire. Both sides tried to connect different problems to the civil war, because they needed supporters. This is the reason the question of hesychasm was so important. The hesychast principles were accepted with the Kantakouzenos's victory. Regency got its support mainly from the middle and the lower classes, which consisted from traders, sailors, and common people. From this stems the problem of the Zealots in Thessalonica. Party of Zealots was made up from lower and middle classes of citizens in Thessalonica. At the same time the Zealots didn't want to obey orders from Constantinople.

Key words: Byzantine Empire, John V Palaiologos, John Kantakouzenos, hesychasm, Zealots.

IZVLEČEK	3
ABSTRACT: BYZANTINE CIVIL WAR OF 1341 – 1347	3
1 UVOD	7
2 BIZANTINSKO CESARSTVO SREDI 14. STOLETJA.....	7
2.1 POVOD ZA ZAČETEK DRŽAVLJANSKE VOJNE	8
2.1.1 <i>Dogajanje na mejah</i>	10
2.1.2 <i>Hesihazem</i>	11
2.2 DRŽAVLJANSKA VOJNA	12
2.2.1 <i>Solun in zelotski uporniki</i>	15
2.2.2 <i>Preobrat v vojni</i>	16
2.2.3 <i>Atentat in prihod v Konstantinopel</i>	19
2.2.4 <i>Posledice državljanske vojne</i>	21
2.3 OBDOBJE PO DRŽAVLJANSKI VOJNI.....	22
2.3.1 <i>Hesihazem</i>	23
2.3.2 <i>Konflikt z Genovežani</i>	25
2.3.3 <i>Padec zelotskega režima in ponovna osvojitve Soluna</i>	32
3 ZAKLJUČEK	34
4 POVZETEK.....	36
5 LITERATURA	37

1 UVOD

Diplomska naloga govori o bizantinski državljanski vojni, ki je potekala med leti 1341 in 1347. Temo sem izbral zaradi vpetosti večih dejavnikov, ki na začetku delujejo kot nepovezani oz. celo izključujoči in iz razloga, da je ta državljanska vojna postavila temelje za prihodnji razvoj države, ki je bila v 14. stoletju le še blede senca nekoč slavnega cesarstva. Ivan Kantakuzen je imel svoje načrte s katerimi je hotel državo obnoviti in ji povrniti nekdanjo moč ter slavo. Iz tega seveda sledi, kakšne načrte je imel Kantakuzen? Po drugi strani se lahko vprašamo, kako si je Kantakuzen predstavljal svojo vlogo po zmagi – je mislil prevzeti popolno oblast ali vladati skupaj z mladoletnim Ivanom V. Paleologom?

Na splošno velja povedati, da v raziskovanju Bizanca in njegove zgodovine prevladujejo ameriški in britanski zgodovinarji. Historiografija obravnava izbrano temo v sklopu večih državljanskih vojn, ki so pestile Bizanc v 14. stoletju, a hkrati je lahko državljanska vojna v obdobju 1341 – 1347 samostojno poglavje, saj ima svoje specifične lastnosti. Pri tem se postavi vprašanje, kako sta vojskujoči se strani videli in izrabili fenomena hesihazma in Zelotov v Solunu, za vzpon katerih sta bili krivi sami. Najpomembnejše vprašanje pa je, kdo so bili podporniki sprtih strani in kakšne načrte sta imeli strani za državo po zmagi?

2 BIZANTINSKO CESARSTVO SREDI 14. STOLETJA

Bizantinsko cesarstvo je v 14. stoletju strahovito nazadovalo in doživelo splošni upad zaradi različnih notranjih trenj in hude državljanske vojne v 20. letih 14. stoletja. V 40. letih je državo zajela nova doba pretresov. Cesarstvo je doživljalo udarec za udarcem – poleg zunanjih in civilnih vojn, se je v družbi pojavila nova oblika pojmovanja vere v obliki hesihastov, v mestih je vrelo zaradi socialnih nemirov, saj se je ločnica med bogatimi in revnimi večala,... Pomagalo ni niti to, da so bogataši izkoriščali in izigravali davčni sistem, medtem ko so bremena padala na pleča obubožanih kmetov.

Cesar Andronik III. Paleolog je 15. junija 1341 umrl po dolgem bolehanju za malarijo.¹ Cesar je imel tri sinove, a vsi so bili še mladoletni – najstarejši sin Ivan je imel takrat le devet let.² Tako

¹ Lascaratos, J. in Marketos, S., "The fatal disease of the Byzantine Emperor Andronicus III Palaeologus (1328–1341 A.D.)" *Journal of the Royal Society of Medicine* (1997, volume 90): 106 – 109, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1296151/pdf/jrsocmed00043-0052.pdf> (dostop maj 2019).

ga je nasledil kot Ivan V. in mladoletnost novega cesarja je seveda pomenila, da bo do njegove polnoletnosti vladal regent. Andronik je svojega prijatelja že poskušal prepričati v kronanje za socesarja, a je Kantakuzen to idejo zavrnil, saj se je bal nesoglasij in zamer, ki bi jih lahko sprožilo njegovo kronanje. Vlado je še naprej, kot glavni minister, vodil Ivan Kantakuzen, ki se je hkrati skliceval na obljubo Andronika III. in pravil, da v primeru njegove smrti Ivan vlada kot regent. Ta obljuba je bila dana s strani hudo bolnega Andronika januarja 1330, ki je Kantakuzena, v primeru njegove smrti, imenoval za regenta njegovega še nerojenega otroka.³

2.1 Povod za začetek državljanske vojne

Kantakuzenovo pravico do regentstva je močno podpirala provincialna aristokracija in mnogi posamezniki, ki se jim je to zdelo normalno, saj sta bila Andronik in Ivan Kantakuzen dobra prijatelja, ter zaradi Kantakuzenove velike vloge v državi, medtem ko se je regentstvo večinoma opiralo na srednji in nižji sloj, ki so ga v tem času sestavljali trgovci, mornarji in navadni ljudje.⁴

Po bizantinskih običajih je regentstvo vedno vodila cesarica vdova (v našem primeru cesarica Ana Savojska). Kljub temu je, brez formalnega imenovanja, Kantakuzen postavil Ivana in njegovo mamo Ano pod oboroženo varstvo, se na srečanju v senatu oklical za regenta in voditelja države – skliceval se je na obljubo, ki mu jo je dal cesar Andronik III. ter začel s pripravami za pogreb Andronika.⁵ Ta dejanja so proti njemu začela oblikovati opozicijo:

- cesarica Ana Savojska, ki so jo videli kot zakonito regentko, Kantakuzena ni nikoli marala, ni mu zaupala in se je bala, da bo Kantakuzen razdedinil ter odstavil njenega sina, nanjo je vplival tudi patriarh Ivan Kalek,⁶
- konstantinopelski patriarh Ivan XIV. Kalek, ki je na mesto patriarha prišel s podporo samega Kantakuzena, a ni bil zadovoljen z idejo, da bi bil odrinjen na stranski tir in je hotel imeti vlogo pri vodenju države. Svojo pravico do regentstva je podpiral s tem, da ga

² Nicol, Donald M.. *The last centuries of Byzantium, 1261 – 1453*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, str. 185 – 186.

³ Treadgold, Warren. *A History of the Byzantine State and Society*. Stanford, Kalifornija: Stanford University Press, 1997, str. 764 – 765; Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 186; Runciman, Steven. *The Last Byzantine Renaissance*. Cambridge: Cambridge University Press, 1970, str. 10.

⁴ Laiou, Angeliki. »Political-historical survey 1204 – 1453«. V: Jeffreys et al., *The Oxford Handbook of Byzantine Studies*, str. 289; Nicol, *The last centuries of Byzantium, 1261 – 1453*, str. 185 – 186.

⁵ Treadgold, *A History*, str. 764; Soulis, George Christos. *The Serbs and Byzantium during the Reign of Tsar Stephen Dušan (1331–1355) and his successors*. Washington: Dumbarton Oaks, 1984, str. 10; Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 186.

⁶ Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 186 – 187.

je cesar Andronik III. postavil za regenta, ko je odhajal zadušiti upor Syrgiannesa leta 1334 in da je regentstvo izvajal v času, ko se je Andronik III. mudil na severni meji cesarstva.⁷

Cesarica vdova, patriarh in Kantakuzen bi lahko prišli do sporazuma o vodenju države in celo bili do določene mere uspešni. Dokončno pa do tega ni prišlo zaradi Aleksija Apokauka, ki se je v sodelovanju z Andronikom III. v času državljanske vojne med njim in njegovim dedom Andronikom II. (s prekinitvami v letih 1321, 1322 in 1327 – 1328), hitro odlikoval.⁸ Andronik III. mu je na prigovarjanje Kantakuzena podaril naslov *mega douks*, kar je pomenilo, da je postal poveljnik bizantinske vojne mornarice. S tem je Apokauk začel izgrajevati svojo moč in bogastvo, hkrati pa igral dvojno igro – deloval je lojalen Kantakuzenu in si zgradil lastni grad, ki bi deloval kot zatočišče, če bi se njegovi načrti ponesrečili. Apokaukovi načrti so predvidevali, da bi prepričal Kantakuzena v kronanje za cesarja, sam pa bi postal glavni minister in s tem druga najpomembnejša oseba v cesarstvu. Kantakuzen tega ni hotel storiti, saj je imel prepričanje, da mora varovati in služiti interesom Paleologov. Ker je Apokauk ugotovil, da Kantakuzena ne more obvladovati, je zamenjal stran in se pridružil opoziciji.⁹

Ivan Kantakuzen se je za regentstvo zanimal zaradi lastne ideje in vizije o ponovni obnovitvi moči cesarstva. Mnogi cesarji pred Andronikom III. in Ivanom V. so priznali izgube mnogih posesti: Malo Azijo so izgubili proti Turkom, Srbija in Bolgarija sta še vedno ogrožali severne meje cesarstva, osrednja Grčija je bila pod katalonskim nadzorom, medtem ko so bili mnogi egejski otoki v rokah italijanskih družin.¹⁰ Kantakuzenova vizija je vključevala ponovno združitev grškega področja pod bizantinsko nadoblastjo in s tem bi bila država ponovno enotna ter zmožna se postaviti po robu Srbiji in ostalim sovražnikom.¹¹

⁷ Prav tam, str. 187 in Bartusis, Mark C.. *The Late Byzantine Army: Arms and Society, 1204 – 1453*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1992, str. 94.

⁸ Gregory, Timothy E.. *A History of Byzantium*. Oxford: Blackwell Publishing, 2005, str. 305.

⁹ Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 187 – 188.

¹⁰ Balard, Michael, »Latins in the Aegean and the Balkans«. V: *The Cambridge History of the Byzantine Empire c. 500 – 1492*, str. 835 – 841.

¹¹ Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 185.

2.1.1 Dogajanje na mejah

Vrelo pa ni samo v prestolnici, ampak tudi na mejah. Vse sosednje države so v tem času videle Bizanc kot nezmožen upora in so smrt cesarja Andronika III. izkoristile za napad, saj so mislile, da je s tem Bizanc še dodatno padel ter ne bo mogel vrniti udarca.

Tako so Turki začeli ropati po traški obali, Bolgari so grozili z novo vojno in Srbi (z Dušanom Silnim na čelu) so prodrli vse do Soluna. Kantakuzen je z uporabo osebnih sredstev zbral vojsko najemnikov in se v juliju 1341 odpravil nad turške pirate. Aleksij Apokauk je ostal v prestolnici z nalogo, kot megas doux/poveljnik bizantinske mornarice, braniti prestolnico. V nekaj tednih je Kantakuzen porazil in izgnal turške pirate iz Trakije. S pomočjo emirja Umurja iz Aydina, ki je poslal svojo mornarico preko Črnega morja v ustje Donave, je prestrašil Bolgare k uklonitvi in Srbe prepričal k miru.¹²

Hkrati je nominalno razširil bizantinsko oblast še v Ahajsko kneževino,¹³ saj so baroni iz Ahaje v kraju Didimoteih (kraj je deloval kot Kantakuzenova baza) raje priznali nadoblast Bizanca kot pa firenških bančnikov, ki so vladali območju v imenu latinske titularne cesarice Katarine II.¹⁴ Temu zgledu je sledila še Atenska vojvodina.¹⁵ Uspehi so mu dali zaupanje v njegove načrte in tako se je tudi začel vmešavati v Trebizondsko cesarstvo, kamor je poslal svojega kandidata Mihaela Komnena za cesarja. Kantakuzenov interes za Peloponez je izhajal iz dejstva, da je imela njegova družina v tem prostoru pomembne povezave, saj je veliko guvernerjev tega področja prihajalo ravno iz Kantakuzenove rodbine.¹⁶

Kantakuzenovo odsotnost je nasprotna stran izkoristila za izvajanje svojih načrtov. Cesarica Ana je 19. novembra 1341 dala mladoletnega Ivana kronati za cesarja. Aleksij Apokauk, ki je bil postavljen za vodjo bizantinske mornarice, je Turkom namenoma pustil prosto pot na morju, da so lahko pristali na traški obali in plenili. Dodatno je nameraval izvesti še ugrabitev mladoletnega cesarja Ivana in cesarico Ano izsiljevati za odkupnino, a zarota je spodletela. Apokauk je bil prisiljen zbežati v svoj grad na Bosporju. Kantakuzen pa se je po pogovoru in v dogovoru s

¹² Treadgold, *A History*, str. 765; Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 188 in Fine Jr., John V. A., *The Late Medieval Balkans: a Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*. Michigan, ZDA: University of Michigan, 1987, str. 292 – 293.

¹³ Ahajska kneževina je v tistem času zavzemala polotok Peloponez.

¹⁴ Ostrogorski, Georgij. *Zgodovina Bizanca*. Ljubljana: DZS, 1961, str. 478.

¹⁵ Soulis, *The Serbs and Byzantium*, str. 11.

¹⁶ Treadgold, *A History*, str. 765 in Fine. *The Late Medieval Balkans*, str. 293.

cesarico nespametno odločil, da Apokauku oprosti in mu ne odvzame položajev ter da mu ponudi še eno priložnost, da se izkaže in odkupi. Cesarici je predlagal tudi kronanje mladoletnega Ivana za cesarja in zaroko njegove hčerke s cesarjem, a do uresničitve teh predlogov ni prišlo.¹⁷

2.1.2 Hesihazem

V 14. stoletju se je v Bizancu pojavilo novo teološko vprašanje in razprava v obliki hesihazma. Hesihasti so bili redovniki, ki so se posvečali molitvi v samoti in tišini ter živeli striktno puščavniško/eremitsko življenje. Največ takih je živelo na gori Athos. Tega so se držali, saj so bili prepričani, da le mir in tišina omogočita pravi stik z bogom. Njihov sloves in vpliv sta bila glede na njihovo število zelo velika. Tako življenje menihov ni bilo v Bizancu nič novega, saj so določeni posamezniki tako živeli vse od 11. stoletja naprej, ko je mistik Simon osnoval temelje te struje.¹⁸

V 30. letih 14. stoletja je hesihazem dobil mistično-asketski pridih, ko je sinajski menih Gregorios¹⁹ potoval po cesarstvu in širil svoj novi nauk. Gregorios je menihom predstavil svojo vizijo, ki je vključevala t.i. Jezusovo molitev: »*Gospod Jezus Kristus, sin božji, usmili se me*«, in potem so morali zadržati sapo. To dejanje naj bi vodilo v nekakšno ekstazo in menihom naj bi se prikazala svetloba, ki naj bi bila ista kot tista, ki se je prikazala Jezusovim apostolom na gori Tabor. Tako so hesihasti začeli z meditacijo oz. koncentracijo na molitev preko katere so lahko dobili večjo zavedanje božje svetlobe.²⁰

Čeprav se ta manjši teološki problem zdi čudno umeščen v državljansko vojno, se je treba zavedati, da sta bili politika in teologija oz. bogoslovje v Bizancu močno povezana. Motivi hesihastov so bili jasni – vsi so bili menihi, katerih tehnika meditacije je bila najboljše prakticirana v samoti in tišini kar se da stran od zemeljskih skušnjav ter motenj. A mnogi cerkveni možje so bili prepričani, da je hesihastična teologija vprašljiva. To je izhajalo iz tega, da sami niso

¹⁷ Małgorzata, Dąbrowska. *The Hidden Secrets: Late Byzantium in the Western and Polish Context*. Łódź: Łódź University Press, 2017, str. 57; Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 189; Bartusis: *The Late Byzantine Army*, str. 94 – 95.

¹⁸ Gregory, *A History of Byzantium*, str. 306; Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 210; Ostrogorski, *Zgodovina Bizanca*, str. 479 in Nicol, Donald M.. *Church and society in the last centuries of Byzantium*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979, str. 9.

¹⁹ Ostrogorski ga v svojem delu *Zgodovina Bizanca* smatra za pravega ustanovitelja gibanja, medtem ko ga Soulis in Gregory vidita le kot reformatorja in širitelja tega nauka oz. gibanja.

²⁰ Gregory, *A History of Byzantium*, str. 306 – 307; Ostrogorski, *Zgodovina Bizanca*, str. 479 – 480; Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 210; Kazhdan (ur.), *The Oxford Dictionary of Byzantium*, s. v. »Hesychasm«; Strezova, Anita. *Hesychasm and Art: The Appearance of New Iconographic Trends in Byzantine and Slavic Lands in the 14th and 15th Centuries*. Canberra: Australian National University Press, 2014, str. 16.

popolnoma razumeli tega prakticiranja in po drugi strani zaradi posmehovanja skeptikov, ki so zasmehovali take načine molitev, ki so zahtevale različne oblike dihanja ter molitve v drugačnih, nenavadnih položajih.²¹

Hesihazem je v Bizancu sprva naletel na odpor v širši družbeni sferi. Tako cesarica Ana in patriarh Ivan Kalekas sta bila proti hesihastičnemu gibanju. V prestolnici so bili sledilci nove smeri preganjani, kar je seveda pomenilo, da so se hesihasti obrnili na Kantakuzena in ga med vojno tudi podpirali.²²

2.2 Državlјanska vojna

Bizantinska državljanska vojna, ki je potekala med leti 1341 in 1347, je na prvi pogled res delovala kot le eden od mnogih bojov za oblast, a je kmalu po začetku dobila močan socialni vidik.

Kantakuzen je 23. septembra 1341 odšel na Peleponoz z namenom izgnati Firenčane s Peloponeškega polotoka in osvojitvijo Ahajske kneževine ter Atenske vojvodine, kot se je domenil z upornimi baroni.

Kantakuzenov odhod iz prestolnice je dal opoziciji priložnost, da je izvedla državni udar. Apokauk je skupaj s podporniki Kantakuzena razglasil za državnega sovražnika. Patriarh ni potreboval prepričevanja, takoj je podprl Apokauka in obsodil političnega rivala, druge sozarotnike so za podporo podkupili, jim laskali ali pa izsiljevali. Med njimi je bil tudi Kantakuzenov tast Andronik, medtem ko je cesarico Ano Apokauk le prepričal v sodelovanje in ji Kantakuzena prikazal kot zarotnika, ki je spletkaril proti njej in njenemu sinu.²³

S tem je Apokauku uspelo v izvedbi državnega udara in cesarica mu je podelila še naslov prefekta mesta, kar mu je omogočalo, da je podeljeval časti, priznanja in naslove nasprotnikom in sovražnikom Ivana Kantakuzena ter si tako še dodatno okrepil oblast ter položaj. Patriarh Ivan XIV. Kalek se je sedaj razglasil za cesarjevega regenta in s tem se je začelo preganjanje Kantakuzenovih sorodnikov in podpornikov – njegova mati Teodora je bila postavljena v hišni pripor, Kantakuzenovo imetje v Konstantinoplu so ali zasegli ali uničili, imetje podpornikov so zasegli in podpornike zaprli – le 40 podpornikom je uspelo pobegniti iz mesta – ter ljudstvo

²¹ Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 211.

²² Ostrogorski, *Zgodovina Bizanca*, str. 431 – 482.

²³ Treadgold, *A History*, str. 766; Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 189; Fine, *The Late Medieval Balkans*, str. 293 – 294.

naščuvali, da je požgalo in porušilo domove Kantakuzena in njegovih pristašev.²⁴ Trojica se je dogovorila, da bo regentstvo v imenu cesarice izvajal patriarh, Aleksija Apokauka pa sta patriarh in cesarica (ponovno) imenovala za mega douksa in tudi za upravnika prestolnice in sosednjih mest. Cesarica je tudi pozvala vojake naj odrečejo pokornost Kantakuzenu in se vrnejo v prestolnico – kljub pozivu je dezertiralo malo vojakov, tako da je Kantakuzen imel na svoji strani močno vojsko.²⁵

Čeprav je javno izpovedal lojalnost mladoletnemu Ivanu V., je regentstvo Kantakuzena proglasilo za upornika in državnega sovražnika. Ker mu regentstvo ni dalo niti možnosti se braniti pred sodiščem in je zavračalo pogajanja z njim, se je v odgovor Kantakuzen 26. oktobra 1341 v mestu Didimoteih oklical za cesarja z imenom Ivan VI. – kronanja ni bilo, Kantakuzen je bil le proglašen za cesarja, saj je bila po bizantinski tradiciji dovolj le proglasitev s strani predstavnikov cerkve in vojske (za njih postane legitimni cesar). A Kantakuzen je še naprej vztrajal, da je le varuh in skrbnik mladoletnega legitimnega naslednika Ivana Paleologa ter temu tudi prilagajal listine in edikte, ki so bili vedno izdani v imenu cesarja Ivana V., njegove matere cesarice Ane. Imeni Ivana Kantakuzena in njegove žene Irene kot cesarja in cesarice sta sledili šele po tem. Kantakuzenova proklamacija za cesarja je bila v očeh regentstva napoved vojne. Najverjetneje sta patriarh in Apokauk upala na to, saj sta s tem dobila možnost Kantakuzena prikazati kot uzurpatorja in kot grožnjo miru v cesarstvu. Patriarh in Apokauk sta bila prepričana, da Kantakuzen ne bo predstavljal večje nevarnosti ter da bo vojna hitra in kratka.²⁶

Vodilni in aristokrati v mestu Adrianopel (najbližje mesto Didimoteihu) so se 27. oktobra 1341 izrekli v podporo novoooklicanemu cesarju, kar pa navadnemu ljudstvu ni bilo povšeči – določeni so javno odrekli podporo in zvestobo novemu cesarju ter bili zaradi tega aretirani in bičani. Tiste noči so se v mestu začeli nemiri, ki so se kmalu spremenili v izgredništvo. Bogati aristokrati, ki so podprli Kantakuzena, so bili napadeni, njihove hiše in posesti oplenjene ter nato požgane. Tisti aristokrati, ki jim ni uspelo pobegniti, so bili aretirani v imenu »zakonitega« cesarja Ivana V.

²⁴ Soulis, *The Serbs and Byzantium*, str. 11 – 12; Treadgold, *A History*, str. 766; Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 189.

²⁵ Treadgold, *A History*, str. 766.

²⁶ Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 190 – 191 in Treadgold, *A History*, str. 766.

Paleologa. Izgrednike je Apokauk hitro podprl in v mesto poslal sina Manuela za guvernerja, ki je skupaj z uporniki sestavil vlado, ki je mestu vladala v imenu regentstva.²⁷

Temu zgledu so sledila še nekatera ostala traška in makedonska mesta, kjer je vodilni sloj podprl Kantakuzena. Nižji sloji pa so upravičevali izgrede, češ da to opravljajo v imenu cesarja Ivana V. Paleologa.²⁸ Oslabljenost mesta Adrianopol je poskušal izkoristiti bolgarski car Aleksander, ki je vpadel na bizantinsko ozemlje, a je Kantakuzenu uspelo premagati Bolgare, hkrati pa je bila njegova vojska tako izčrpana, da ni mogel osvojiti mesta zase.²⁹

Kantakuzenu skorajda ni uspelo pridobiti podpore v nobenem drugem mestu. Še v vasi blizu mestnega obzidja Didimoteiha, kjer se je nahajal in imel nastanjeno vojsko, je prišlo do nepokorščine ter manjšega upora kmetov.³⁰ Apokauk in patriarh sta medtem nadaljevala s propagando proti Kantakuzenu. Patriarh je šel do te mere, da ga je izobčil in 19. novembra 1341 kronal mladoletnega Ivana Paleologa za cesarja. S tem dejanjem je bil Ivan Kantakuzen obsojen in izločen tako iz države kot iz cerkve. Zaradi teh dejanj so mu številni aristokrati in guvernerji odrekli podporo, saj so jih v to vodili strahovi za lastno družino, sorodnike in izgubo oziroma zasego imetja ter posesti v Konstaninoplu s strani regentstva v primeru, da jih ne podprejo.³¹ Edini izjemi sta bili upravnik mesta Solun Teodor Sinaden, ki je javno podprl cesarja, na skrivaj pa je Kantakuzenu ponudil podporo in predajo mesta, če bi Kantakuzen s seboj pripeljal vojsko, in srbski magnat Štefan Hrelja, vladar v Strumici, čigar ozemlje je obsegalo dolino reke Strume v današnji jugozahodni Bolgariji.³² Ker ga ni podprl nihče drug, se je Kantakuzen v začetku marca 1342 odpravil iz mesta Didimoteih, kjer je pustil garnizijo pod poveljstvom svoje žene Irene, v Solun. Med potjo do Soluna se mu ni pridružilo nobeno mesto. Oblegal je mesto Peritheron, a ker ni hotel izgubljati časa, je obleganje mesta opustil in nadaljeval svojo pot.³³

²⁷ Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 193.

²⁸ Prav tam, str. 193.

²⁹ Treadgold, *A History*, str. 766 – 767.

³⁰ Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 194.

³¹ Prav tam, str. 194.

³² Treadgold, *A History*, str. 767 in Soulis, *The Serbs and Byzantium*, str. 13.

³³ Soulis, *The Serbs and Byzantium*, str. 13.

2.2.1 Solun in zelotski uporniki

Po srečanju v Melniku sta obe vojski napredovali proti mestu Solun, kjer naj bi ju pričakal Teodor Sinaden. A ko sta se v začetku poletja vojski bližali mestu, jima je nasproti prišel bežajoči Sinaden, ki je zbežal iz Soluna po vstaji stranke zelotov.

Kot že prej omenjeno se je Kantakuzen opiral na aristokracijo, regentstvo pa na srednji sloj (meščane) in kmete – sprva le v Konstantinoplu, nato pa še v drugih mestih Trakije in Makedonije. Najbolj se je sovraštvo do aristokracije pokazalo v mestu Solun, kjer se je oblikovala stranka Zelotov. Za Zelote je značilno, da so bili dobro organizirana skupina, ki je imela pridih stranke s programom in načrtom reform, ki so jo (večinoma) sestavljali reveži, kmetje in mornarji.³⁴

Zaradi slabitve centralne vlade (državljanska vojna le še pripomore k temu), je v mestu prišlo do socialnih nemirov. Apokauk je začel še močneje sodelovati z upornimi meščani, saj je v njih videl obrambno silo, ki bi obračunala z Kantakuzenom, če bi ta hotel oblegati Solun. Tako je še namenoma podpihoval sovraštvo do mestnih veljakov in plemičev, ki so bili večinoma Kantakuzenovi podporniki. V mestu je izbruhnilo več vstaj in oblast v mestu je prevzela anarhistična stranka Zelotov, ki je prisilila upravnika mesta Sinadena in druge Kantakuzenove pristaše, da so zapustili mesto v začetku poletja 1342. Medtem ko so se izgnanci srečali s Kantakuzenom severno od Soluna, pri utrdbi Gynaecocastaron, je regentstvo uporniški režim takoj priznalo in Apokauk je tja poslal vojsko in floto 70 ladij.³⁵ Kantakuzen se je ustrašil številčnejše nasprotnikove vojske in zbežal k srbskemu kralju Dušanu Silnemu. Medtem pa se je Sinaden dogovoril z Apokaukom, ki mu je dovolil vrnitev v Solun.³⁶

Aleksij Apokauk je tja poslal sina Ivana za upravnika, a prava oblast je bila v rokah Zelotov, ki so izkazovali naklonjenost do regentstva in mladoletnega cesarja, saj so bili bolj nenaklonjeni Kantakuzenu. Tako so za 7 let Zeloti v mestu Solun prevzeli oblast. Sprva so vodili zgledno avtonomno vlado, a sčasoma so se vedno bolj zatekali k nasilju in preganjali aristokrate.³⁷

³⁴ Gregory, *A History of Byzantium*, str. 307 in Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 194.

³⁵ Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str.195.

³⁶ Soulis, *The Serbs and Byzantium*, str. 14.

³⁷ Gregory, *A History of Byzantium*, str. 308 in Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 195.

2.2.2 Preobrat v vojni

Kantakuzenu se je v tem trenutku slabo pisalo in deloval je poražen – sprva se je z vojsko nameraval umakniti v Tesalijo in Epir, a ko je Apokauk v Solun poslal ladjevje in vojsko, je bil Kantakuzen popolnoma obkoljen. Tako mu je ostala samo še možnost umika proti Srbiji, kamor ga je (po lastni odločitvi) pospremila le 2000 vojakov. Dušan in Kantakuzen sta se spoznala, ko je bil slednji član spremstva cesarja Andronika III. ter od takrat ohranila prijateljske vezi. Štefan Dušan je v Kantakuzenu videl možnost vmešavanja v bizantinsko notranjo politiko in mu ponudil pomoč. Tako je prišlo v juliju 1342 do srečanja v Prištini, kjer je srbski kralj Štefan Dušan Ivana Kantakuzena sprejel z velikim slavljem in častjo. V tem času je prebival pri srbskemu kralju Štefanu Dušanu in z njim sklenil zvezo, v kateri mu je kralj obljubil vojaško pomoč. Dušan je zahteval bizantinsko Makedonijo, kar je bilo sprva preveč za Kantakuzena, ki pa ga v tem trenutku ni hotel zavrniti, saj je potreboval zaščito.³⁸

Konec poletja 1342 se je Kantakuzen okrepljen z najemniki, ki mu jih je priskrbel Dušan, odpravil proti Didimoteihu, a ni prišel dlje kot do mesta Serres,³⁹ ki se mu ni hotelo podrediti. Med obleganjem Serresa pa se je med Kantakuzenovimi možmi razširila epidemija in tako je umrlo 1500 mož, kar je prisililo Kantakuzena, da se je s preostalimi 500 možmi umaknil nazaj k Štefanu Dušanu. Z umikom je bilo regentstvo prepričano v svojo zmago in cesarica Ana je poslala kar dve poslanstvi Dušanu, da bi ga prepričala in podkupila, da bi predal Kantakuzena regentskim silam, česar pa Dušan ni nameraval storiti, saj je z nadaljevanjem spopadov hotel izčrpati strani, kar bi mu kasneje služilo pri lažjem osvajanju bizantinskih ozemelj.⁴⁰

Nato pa je v Tesaliji prišlo do spremembe položaja. Mesto Beroja je bilo oblegano s strani Dušana Silnega in ko je poskušalo z njim skleniti mir, je hkrati vstopilo v tajne pogovore s Kantakuzenom. Na koncu se je mestno vodstvo (vodili so ga predstavniki plemstva, ljudstva in duhovščine) dogovorilo s pretendentom ter mu predalo mesto. Kantakuzen je odšel s srbskega dvora in aprila 1343 slavnostno vkorakal v mesto. To je bil pomemben dogodek v poteku vojne, saj so temu zgledu sledila še druga mesta v Tesaliji, saj je bila tesalska aristokracija bolj naklonjena Kantakuzenu, ki je imel tu rodbinske vezi, hkrati pa je tesalske aristokrate prežemal strah, da se bo njim dogodila podobna usoda kot aristokratom v Solunu – Ivana Kantakuzena so videli kot zavarovanje pred enako usodo. Kantakuzen je sprejel prošnjo tesalskega plemstva o

³⁸ Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 195 – 196.

³⁹ Mesto Serres leži v Grčiji 69 km severovzhodno od mesta Solun.

⁴⁰ Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 196.

pomoči in za doživljenskega namestnika province nastavil zvestega nečaka Ivana Angela, ki je bil pred tem tudi guverner Epirja. Angel je izkoristil svoja stara poznanstva, si pridobil epirsko aristokracijo in s tem Epir na svojo stran. S tem je Kantakuzen pridobil novo bazo podpore, ki se je preselila iz Trakije v Tesalijo in zahodno Grčijo. Kantakuzena so tako podpirale vse grške province z izjemo Makedonije in Trakije, ki sta bili odvisni od Konstantinopla. Te pridobitve pa Kantakuzenu niso prinesle velike prednosti v pogledu razmerja moči med stranema, saj je mesto Solun, ki bi Kantakuzenu prineslo večjo bazo moč in podpore, ohranilo svojo avtonomijo in neodvisnost pod stranko Zelotov.⁴¹

Medtem ko se je Kantakuzenov položaj deloma izboljšal, pa je položaj njegove žene Irene v Didimoteihu ostal enak oziroma se je slabšal, saj je bilo mesto in posadka obkoljeno z vojsko regentstva. Kantakuzen je še enkrat neuspešno poskušal priti do Didimoteiha, a se je moral ponovno umakniti v Srbijo na dvor Štefana Dušana.⁴²

Kantakuzen pa ni ostal sam. Še vedno je imel prijatelja in zaveznika v aidinskem emirju Umurju (prijateljsko povezana že v času cesarja Andronika III.), ki je po srečanju v Smirni pozimi 1342 prišel z mornarico po reki Marici na pomoč obleganemu mestu Didimoteih, kar je bila prva turška intervencija v tej državljanski vojni. Umur je sprva hotel kreniti proti Tesaliji, da bi se srečal s Kantakuzenovimi silami, a ostra zima je njegovi nepripravljeni vojski preprečila prodor na zahod. Na koncu je ostal le tako dolgo, da je v Didimoteihu pustil garnizijo za okrepitev mestne obrambe. Že dejstvo, da je Umur prišel na pomoč, je bila velika diplomatska zmaga Ivana Kantakuzena.⁴³

Turška prisotnost na bizantinskih tleh je ogrozila in prestrašila tako traško prebivalstvo kot regentstvo v Konstantinoplu – še posebej cesarico Ano, ki je začela iskati zaveznike na Zahodu, ki bi cesarstvo rešili pred neverniki. Priročno v tem času je bilo dejstvo, da je papež Klemen VI. zagovarjal in spodbujal protiturško ligo krščanskih sil, ki je imela v prvem cilju obraniti interese Zahoda na maloazijskih obalah. Kar je še večalo možnost posredovanja lige, je bilo dejstvo, da je Konstantinoplu vladala cesarica italijanskih korenin. Poleti 1343 je Ana v Avignon poslala odposlanstvo s pismom, kjer je izrazila podreditev papežu – podreditev sebe, sina Ivana, Aleksija Apokauka in celo patrairha Ivana Kaleka. Anino iskanje pomoči pa se ni ustavilo pri papežu in

⁴¹ Soulis, *The Serbs and Byzantium*, str. 21 – 22 in Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 197.

⁴² Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 197 – 198.

⁴³ Prav tam, str. 198.

tako je istočasno pridobila tudi pomoč Genove in Benetk, ki pa sta v zameno za pomoč želeli denarno nadomestilo. Ekonomija cesarstva, ki ga je pretresala državljanska vojna, uporništvu, in čeprav so konfiskacije posestev v lasti Kantakuzenovih deloma pripomogle pritoku denarja v zakladnico, ni bila zmožna izplačati nadomestil v zameno za pomoč. Tako se je cesarica Ana avgusta 1343 iz obupa odločila zastaviti kronske dragulje Benetkam, saj je domnevala, da dragulji v bližnji prihodnosti ne bodo potrebni in da bodo v tem času nahranili dovolj in odplačali obresti posojila. Benetke so tako regentstvu izplačale 30.000 dukatov. Benetke so kasneje ob vsakemu podaljšanju trgovinske pogodbe bizantinsko vlado opominjale glede plačila dolga, ki pa na koncu ni bil nikoli plačan in cesarski nakit je ostal v beneški zakladnici.⁴⁴

Aprila 1343 so določena mesta v južni Makedoniji podprla in priznala Ivana Kantakuzena za cesarja. Ti ponovni uspehi so načeli sodelovanje in odnose med Kantakuzenom in Dušanom, ki je tako odpoklical svoje moče nazaj v Srbijo. Aleksij Apokauk je v tem času z ladjevjem prišel v Solun. Kantakuzen se je oprl na Tesalce in ponovno prosil emirja Umurja za pomoč, ki je prišla poleti 1343 v obliki 200 ladij, ki so vplule v Solunski zaliv. Zaliv je bil nezavarovan, saj se je Apokauk, ko je izvedel, da se bližajo turške čete, s svojo mornarico takoj umaknil nazaj v Konstantinopel. Tudi pomoč Umurja, ki je prišla v obliki 6000 vojakov, ni pomagala Kantakuzenu pri zavzetju mesta Solun. Po drugi strani pa je pomoč omogočila Kantakuzenu, da je do konca leta 1343 uspešno pokoril vso Trakijo in slavnostno vkorakal v mesto Didimoteih, ki ga je v tem času vodila in branila njegova žena Irena.⁴⁵

Kantakuzen je v Beroji, zahodno od Soluna, kot poveljnika pustil mlajšega sina Manuela, medtem ko je vzhodna Makedonija ostala nezavarovana. To je izkoristil srbski kralj Štefan Dušan, ki je področje tudi zasedel.⁴⁶ Regentstvo je izvedelo za napete odnose med Kantakuzenom in Dušanom ter se na vse moči trudilo skleniti zvezo, s katero bi Dušan napadel Kantakuzena. Šli so še v to skrajnost, da so prosili Benečane, da bi igrali vlogo mediatorja in poskušali prepričati Dušana v sodelovanje z regentstvom. Novonastalo zvezo so na koncu potrdili z zaroko princa Uroša in sestre cesarja Ivana V. Paleologa. S tem sta nekdanja sodelavca postala sovražnika.⁴⁷

⁴⁴ Prav tam, str. 198 – 199 in Ostrogorski, *Zgodovina Bizanca*, str. 490.

⁴⁵ Soulis, *The Serbs and Byzantium*, str. 23 – 24.

⁴⁶ Soulis, *The Serbs and Byzantium*, str. 23 in Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 200.

⁴⁷ Ostrogorski, *Zgodovina Bizanca*, str. 483 – 484 in Soulis, *The Serbs and Byzantium*, str. 23.

Iz strahu se je regentstvo povezalo še z bolgarskim carjem Ivanom Aleksandrom. Povezovanje regentstva s Srbi in Bolgari je Bizancu prineslo več škode kot koristi, saj sta zaveznika v zameno za »pomoč« (nista veliko pomagala) dobila nekatera bizantinska ozemlja (Dušan osvoji večino Albanije, Aleksander zavzame območje okoli reke Marice). Kantakuzenovi turški vojaki pa so ropali na pohodih, a po drugi strani niso kazali zanimanja za teritorialno širitev v Evropo.⁴⁸

Kantakuzen je prerasel iz navadnega begunca v novo grožnjo cesarstvu. Skokovit vzpon Kantakuzenove moči je seveda močno prestrašil njegove nasprotnike, ki so mislili, da Kantakuzen ne bo več dolgo zdržal po propadu zavezništva z Dušanom. Pomladi 1344 so podkupili emirja Umirja (njegova vojska je bila v večjem delu odgovorna za Kantakuzenov uspeh), da se je vrnil na svoje posesti v Anatoliji. Medtem ko je Kantakuzen krepil oblast nad Trakijo, so v Konstantinoplu čutili posledice turškega plenjenja po Trakiji, saj je v prestolnici začelo primanjkovati hrane.⁴⁹ Regentstvo je bilo poleti 1344 uspešno, saj se je Umur odpravil nazaj v domovino (k temu je pripomoglo tudi dejstvo, da je genovska flota nadlegovala obalo njegovega emirata), po drugi strani pa je doživelo hud udarec s predajo mesta Adrianopla Kantakuzenu, ki se je zgodila v začetku leta 1345, saj sta tako guverner Adrianopla, Apokaukov sin Manuel, kot ljudstvo podprla Kantakuzena zaradi njegove uspešnosti in vedno večje moči. Poleg osvojitve mesta je Kantakuzen dobil še dodatno vojaško pomoč emirja Orhana, kar mu je omogočilo razširiti oblast vse do Črnega morja, ter ponoven prihod in pomoč Umurja, ki je v tem času obračunal z genovsko floto.⁵⁰

2.2.3 Atentat in prihod v Konstantinopol

Z rastjo Kantakuzena pa sta Apokaukova moč in vpliv slabela. Kmalu je v mestu začel zapirati politične nasprotnike in ljudi, ki bi ga lahko ogrožali – ponavadi bogate vplivneže in aristokrate. V ta namen je dal v Konstantinoplu zgraditi tudi nov zapor, kamor so aretirane zapirali. Hkrati je ustanovil tudi telesno stražo in imel v zalivu Zlatega roga pripravljeno ladjo v primeru nevarnosti. Ko se je gradnja zapora bližala koncu, je Apokauk prišel preveriti napredek. Politični zaporniki, ki so prihajali iz višjih slojev, so se lahko po dvorišču zapora prosto gibali. Apokauk je ob obisku zapora prišel, brez osebne straže, tudi na dvorišče. Zaporniki so izkoristili priložnost, pograbili gradbeno orodje, ki se je nahajalo na dvorišču, in Apokauka ubili. S sekiro so mu odsekali glavo

⁴⁸ Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 200 in Ostrogorski, *Zgodovina Bizanca*, str. 484 – 485.

⁴⁹ Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 200.

⁵⁰ Soulis, *The Serbs and Byzantium*, str. 24 in Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 201.

in jo obesili z obzidja zapora. Atentat se je zgodil 11. junija 1345. Stražarji zapora so se razbežali, a zaporniki niso pobegnili, saj so zmotno pričakovali, da jih bodo častili kot heroje in jih pospremili iz zapora. Cesarica Ana je bila presenečena in prizadeta, saj je s smrtjo Apokauka izgubila podpornika in vojaškega poveljnika. Tako je dovolila tistim, ki so bili v Apokaukovi službi, da so se maščevali za smrt svojega gospodarja. Skoraj vsi zaporniki (okoli 200) so bili pobiti v masakru in tudi beg v bližnji samostan ni pomagal, saj so jih tudi tam vse pobili. Cesarica in patriarh sta v mestu hitro vzpostavila red.⁵¹

To dejanje se smatra tudi za začetek konca državljanske vojne.⁵² Ko se je vest razširila po cesarstvu, je spodbudila vstajo v Solunu. Razlog za vstajo je bil poskus odstranitve vodij Zelotov s strani Aleksijevega sina Ivana Apokauka. Ko je Ivan izvedel za smrt očeta, se je postavil na Kantakuzenovo stran in mu tudi poskušal predati mesto. Zeloti so Ivana in njegove pristaše pometali iz mestnih utrd, razjarjeno ljudstvo pa jih je na koncu še linčalo. Temu je sledilo splošno obračunavanje s pripadniki višjega sloja v Solunu, kjer se je kmalu izoblikovala strahovlada pod vodstvom Andrea Paleologa. Oblast Zelotov se je obdržala več let in bila neodvisna od Konstantinopla.⁵³ S potekom teh dejanj je bil Kantakuzen praktično že zmagovalec v tej državljanski vojni. Odpravil se je proti Konstantinoplu, kjer pa je kmalu spoznal, da imata cesarica in patriarh mesto še vedno trdno v rokah, a pomembno je vedeti, da nista imela Apokaukove karizme za obvladovanje mesta in ljudi.

21. maja 1346 se je Kantakuzen dal v Adrianoplu kronati za cesarja. Obred je vodil izgani jeruzalemski patriarh, ki je pred tem prebežal v Kantakuzenov tabor iz Konstantinopla. Ker je Kantakuzena kronal jeruzalemski patriarh, si ni nihče upal dvomiti v legitimnost kronanja, saj ga je izvedel eden od petih patriarhov. Kljub temu, da je sprejel cesarsko krono in naziv cesar Rimljanov, pa je Kantakuzen ostro zavračal predloge, kjer bi svojega najstarejšega sina razglasil za socesarja – tako je po Kantakuzenovi zmagi postal socesar mladoletnemu Ivanu Paleologu.⁵⁴ S tem svečanim dejanjem je hotel potrditi in uzakoniti razglasitev za cesarja iz leta 1341. Skoraj bankrotirana cesarica Ana kljub temu, da je imela nadzor samo še nad prestolnico, ni hotela prepustiti oblasti brez boja. S saruhanskim emiratom je sklenila zavezništvo in od njih pridobila 6000 vojakov ter jih poslala nad Kantakuzena. Načrt pa se je izjalovil, saj je vojaki niso ubogali.

⁵¹ Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 201.

⁵² Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 201.

⁵³ Ostrogorski, *Zgodovina Bizanca*, str. 485 – 486 in Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 201 – 202.

⁵⁴ Treadgold, *A History*, str. 769 in Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 205.

Vpadli so tudi na ozemlje Bolgarije, plenili in ob vračanju izropali še okolico Konstantinopla. Obe strani sta bili v temu trenutku na robu bankrota in skorajda brez moči. Ana je bila obupana in obubožana že do te mere, da je začela prodajati ornamente in ikone cerkva v Konstantinoplu ter nadlegovala bogataše, kar je povzročilo, da so se le-ti zatekli k Genovežanom v Galato. Tudi dva poskusa atentata na Kantakuzena sta se izjalovila in v zadnjem obupanem poskusu si je Ana hotela zagotoviti podporo hesihastov – v ta namen je 2. februarja 1347 odstavila patriarha Ivana Kaleka. Hkrati pa so tiste noči podporniki uspeli preko skrivnega rova izkopanega pod mestnim obzidjem spraviti v mesto Kantakuzena in 1000 njegovih vojakov. Na njegovo stran je prestopila še mestna posadka. Genovežani so iz Galate poslali dve ladji, ki naj bi cesarico odpeljali na varno, a ladji sta bili odvrnjeni. Kantakuzen se je poskušal z Ano še pogajati, a cesarica se je zaprla v cesarsko palačo. Zaradi vedno slabše situacije, so določeni oficirji iz Kantakuzenovega tabora na lastno pest podrli vrata in cesarica Ana se je morala predati.⁵⁵

Po nekaj dnevih pogajanj sta se strani 8. februarja 1347 dogovorili sledeče:

- Kantakuzen je bil priznan za (so)cesarja, kjer naj bi po sporazumu vladal deset let kot starejši cesar, nato pa bi vladala skupaj z Ivanom V. Paleologom,
- obema stranema je bila podeljena splošna amnestija in politični zaporniki so bili izpuščeni iz ječe,
- Kantakuzen je bil ponovno kronan 13. maja s strani carigrajskega patriarha. Kantakuzen je dobil cesarsko krono iz rok patriarha – s tem dejanjem je bil njegov položaj cesarja nedvomen, kajti kronanje s strani carigrajskega patriarha je imelo sedaj pravno nesporno veljavo,
- Ivana V. Paleologa so zaročili s Kantakuzenovo hčerko Heleno.⁵⁶

2.2.4 Posledice državljanske vojne

Kantakuzenova zmaga je zlomila socialno-revolucionarno vrenje v cesarstvu. Edini kraj, kjer je uspelo in se obdržalo, je bilo mesto Solun. A tudi to ni trajalo dolgo, saj je leta 1350 Kantakuzenu uspelo osvojiti mesto in končati strahovlado zelotov. Hkrati je ta zmaga pomenila triumf

⁵⁵ Ostrogorski, *Zgodovina Bizanca*, str. 486; Treadgold, *A History*, str. 770; Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 206 – 207.

⁵⁶ Treadgold, *A History*, str. 770; Bartusis, *The Late Byzantine Army*, str. 97; Ostrogorski, *Zgodovina Bizanca*, str. 486 – 487.

hesihastov ter preoblikovanje grške pravoslavne cerkve. S tem pa se je Bizanc spremenil tudi v kulturni smeri, saj se je odmaknil od latinskega vpliva in zahodne kulture nasploh.⁵⁷

Med vojskovanjem je Bizanc izgubil tudi teritorij, saj se nobena stran v tistem trenutku ni zanimala za obrambo ozemlja in hkrati v zameno za pomoč ponujala ozemlje. Tako so Bolgari dobili Filipolis, gornji tok reke Marice, Srbi osvojijo Albanijo. Celo Genovežanom je uspelo osvojiti Chios in Fokejo, čeprav se niso vmešavali v vojno. Cesarstvu ni uspelo izkoristiti priložnosti in zasesti Peloponeza, Solun pa je v tem oziru ostal praktično samostojen pod Zeloti (do leta 1350), medvojno plenjenje je popolnoma uničilo Trakijo. Vsa dežela je bila zaznamovana s posledicami vojne in zakladnica je bila prazna. Bizanc se je skrčil na obseg manjše države na balkanskem polotoku.⁵⁸

2.3 Obdobje po državljanski vojni

S sklepi premirja pa vsi niso bili zadovoljni in kmalu so se začele kazati zamere in prihodnje težave. Podporniki družine Paleolog so Kantakuzena videli kot uzurpatorja, medtem ko so bili njegovi podporniki prepričani, da je bil v pogajanih preveč velikodušen in da bi moral izrabiti zmago ter postaviti svojo rodbino na prestol cesarstva. Tako so mnogi odklonili zaprisego lojalnosti obema cesarjema. Najbolj pa je bil razočaran najstarejši sin Ivana Kantakuzena Matija, ki je menil, da bi moral on naslediti prestol, ki ga je njegov oče osvojil. Matija, ki je veljal za skrbnega in ubogljivega sina, je bil zaradi zapostavljenosti vedno bolj nejevoljen ter hkrati imel veliko podpornikov med podporniki očeta, ki so v njem videli možnost pridobitve položaja v državi.⁵⁹

Sedaj je cesar Ivan VI. kar se da pazljivo in zmožno krmaril med frakcijami ter njihovimi zahtevami. Zanj je bilo najpomembnejše cesarstvu zagotoviti obdobje miru in čas, da si država opomore po državljanski vojni. Zaradi teh prizadevanj je, kot že prej omenjeno, razglasil splošno amnestijo za vse politične nasprotnike z izjemo patriarha Ivana Kaleka, kateri je Kantakuzena smatral za velikega rivala in ga je zato izobčil leta 1341. Čeprav je Kantakuzen poskušal zgladiti spor, patriarhov ponos tega ni dovolil, saj je bil še vedno prizadet zaradi odstavitve februarja

⁵⁷ Ostrogorski, *Zgodovina Bizanca*, str. 487.

⁵⁸ Treadgold, *A History*, str. 770.

⁵⁹ Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 210.

istega leta. Po drugi strani pa ga je cerkveni zbor v času Kantakuzenovega kronanja 1346 izobčil, tako da je bil patriarh Ivan Kalek obsojen z obeh strani.⁶⁰

2.3.1 Hesihazem

Prvi, ki je podvomil in grajal hesihastične metode, je bil menih Barlaam iz Kalabrije v južni Italiji. Učenjak, katerega je močno cenil tudi Ivan Kantakuzen, da ga je celo povabil na univerzo v Konstantinopel, da bi tam predaval. Barlaamovo poznavanje ortodoksnega krščanstva je bilo temeljito, a ker ni bil rojeni Bizantinec in je zatrjeval, da je vedel o ortodoksnem krščanstvu več kot pravoslavni kristjani, se je kmalu zameril ljudem. Barlaamu je po robu stopil Gregor Palamas z gore Athos, najbolj znani predstavnik hesihazma, ki je bil že v 14. stoletju eden najpomembnejših teologov. Vzgojen je bil na cesarskem dvoru in med prepoznane teologe ga je uvrstil prav hesihastični spor, saj je v času svojega delovanja postavil večino hesihastične doktrine.⁶¹ Medtem ko je Barlaam napadal hesihaste in jih označeval za heretike pred patriarhom Ivanom Kalekom, je Gregor sestavil program, katerega so podprli vsi somenihi na Athosu. Ivan Kantakuzen, čeprav je občudoval Barlaama in njegovo delo, je menil, da je hesihastična doktrina v skladju s pravoslavni tradicijami in vero. V ta namen je prepričal cesarja Andronika III. in patriarha v sklic koncila, kjer so 10. junija 1341 obsodili Barlaama in njegova dela ter sprejeli nauke, katere je predstavil Palamas. Koncilu je predsedoval cesar sam, ki je takrat že bolehal in je 5 dni kasneje tudi umrl, najverjetneje za malarijo.⁶²

A z obsodbo Barlaama se stvari niso umirile, saj so Barlaamova prepričanja prevzeli določeni ugledni bizantinski učenjaki in teologi – najbolj znan med njimi je bil Gregor Akindynos. Ker pa se je spor nadaljeval, so v Konstantinoplu avgusta 1341 sklicali že drugi koncil, kjer so ponovno potrdili Palamasove nauke in obsodili Akindynosa. Ker je bil cesar pokojni, je koncilu načeloval Ivan Kantakuzen. Tako je spor dobil še politično konotacijo zaradi rivalstva med Kantakuzenom in patriarhom, ki je preziral sklepe koncila zato, ker ga je vodil njegov rival Kantakuzen. Patriarh Kalekas je preko spora hotel pridobiti veljavo. Cesarica Ana, ki pravoslavja ni temeljito poznala, saj je bila vzgojena v rimokatoliški veroizpovedi, ni znala nadzorovati strasti in čeprav je

⁶⁰ Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 210.

⁶¹ Mantzaridis, Georgios I., »Gregory Palamas«. V *Encyclopedia of Religion*.

⁶² Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 211 – 212; Lascaratos, Marketos, "The fatal disease of the Byzantine Emperor Andronicus III Palaeologus (1328–1341 A.D.)" <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1296151/pdf/jrsocmed00043-0052.pdf> (dostopano maj 2019); Nicol, *Church and society*, str. 9; Strezova, *Hesychnism and Art*, str. 19.

občudovala Palamasa, je bila pod vplivom patriarha. Gregor Palamas, ki se je v času smrti Andornika III. nahajal v Konstantinoplu, je bil odkriti zagovornik pravice Ivana Kantakuzena do regentstva nad mladoletnim cesarjem Ivanom V. in zaradi njegovega velikega vpliva in poznanosti si patriarh sprva ni upal storiti nič, da bi ga utišal. Nato pa ga je patriarh, ob pomoči in podpori Akindynosa, leta 1343 dal aretirati in zapreti. Novembra 1344 so Palamasa na sinodi izobčili, njegove nauke obsodili in podprli nauke Akindynosa, čeprav so le-te na koncilu 3 leta poprej označili kot heretične.⁶³

Iz tega lahko sledi zmota, da so bili hesihasti oz. palamiti, kot jih tudi označujejo po Gregorju Palamasu, na strani Kantakuzena in protipalamiti na strani regentstva v času državljanske vojne. Meje so bile pri tej delitvi zabrisane in pojavljalo se je, da je bila oseba podpornik Kantakuzena, ko pa je prišlo do verskega vprašanja, je nasprotoval hesihastični doktrini in seveda obratno. Celo Aleksij Apokauk je nasprotoval patriarhovemu zaprtju Palamasa, medtem ko se je cesarica Ana vedno bolj zavedala in spoznavala, da je patriarh Kalekas palamitsko polemiko izrabljal v lastni politični namen z namenom krepitve svojega položaja in s tem odtujeval mnoge, ki so do sedaj podpirali regentstvo. S tem namenom, da bi pridobila nazaj tiste, ki so se zaradi patriarhovitih dejanj začeli nagibati na Kantakuzenovo stran, je cesarica v začetku februarja 1347 sklicala sinodo, na kateri so patriarha odstavili s položaja in Palamasa oprostili krivde ter ga izpustili iz zapora. Med pogajanja je cesarica v Kantakuzenov tabor kot mediatorja in odposlanca poslala prav Palamasa, saj ga Kantakuzenova stran ni mogla obtožiti ničesar drugega, kot da si prizadeva za mir.⁶⁴

Kot že prej omenjeno, sta bili bizantinska država in njena politika močno povezani s pravoslavnim krščanstvom. Tako se lahko postavi teza, da brez državljanske vojne vprašanje hesihazma in njegove doktrine ne bi dobilo takšne prepoznavnosti ter ne bi razdelilo bizantinske družbe tako kot jo je. Pri tem je imel veliko vlogo sam patriarh Ivan Kalek, saj je on omogočil Gregorju Akindynosu, katerega je pravoslavna cerkev že prej obsodila, da je nadaljeval, da je vodil gonjo proti hesihastom in si tako krepil svoj politični ugled in položaj. Po drugi strani so bili Kantakuzenovi podporniki tisti, ki so z zagovarjanjem hesihazma prelevili spor v politično vprašanje, najverjetneje v upanju, da bodo tako dobili podporo vodilnih na gori Athos in njenih

⁶³ Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 212 – 213.

⁶⁴ Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 213.

menihov. Kantakuzen je na začetku spopada nujno potreboval podpornike, a osebno je veljal za zelo pobožnega in tako je verjetno, da je hesihazem podprl iz osebnih prepričanj in ne iz politične preračunljivosti. To se pokaže pri njegovih teoloških spisih, katere je napisal v obrambo Palamasa in hesihazma. V njih se vidi, da je upošteval in razumel argumente obeh strani.⁶⁵

Februarja 1347, po osvojitvi Konstantinopla, se je postavilo vprašanje patriarha in kaj z njim storiti, saj je Ivan Kalek odklonil vsako možnost sprave in uskladitve nazorov ter zavrnil udeležbo na sinodi, kjer bi lahko pojasnil svoje poglede in prepričanje. Sinoda, kateri sta načelovala Kantakuzen in cesarica Ana, je ponovno potrdila obsodbo in odstavitev Kaleka s položaja patriarha – v le nekaj tednih je bil Ivan Kalek obsojen trikrat in Palamasova doktrina trikrat potrjena, medtem ko je Gregor Akindynos pobegnil iz mesta in za tem kmalu umrl. Maja istega leta so na položaj patriarha izvolili Izidorja Boucheriasa, Ivana Kaleka pa izgnali v Didimoteih. Patriarh Izidor je bil hesihastični menih in dober prijatelj Gregorja Palamasa, a nekateri so bili mnenja, da ni bil prava izbira za patriarha. Kljub temu sta njegovo izvolitev podprla in potrdila oba cesarja – Ivan V. Paleolog in Ivan VI. Kantakuzen. Izidor je takoj odpravil izobčenje Ivana Kantakuzena ter vodil njegovo drugo kronanje, ki je potekalo 21. maja 1347 – natanko eno leto za tem, ko se je dal Kantakuzen okronati v Adrianoplu. Čeprav je bilo slavlje veličastno z mnogimi procesijami, se je kazalo pomankanje, revščina in slabo stanje države. Kronanje ni potekalo v cerkvi Svete božje modrosti (Hagia Sofija), saj je bila zgradba v klavrnem stanju, kronski dragulji so bili narejeni iz stekla, saj so bili pravi zastavljeni v Benetkah,... Ob kronanju Kantakuzena za cesarja se je pomankanje kazalo tudi v tem, da so uporabljali bakreno in lončeno posodo. Dober teden kasneje je potekala tudi poroka cesarja Ivana V. s Heleno Kantakuzen, hčerjo cesarja Ivana VI. Kantakuzena, nato je sledilo kronanje Helene za bizantinsko cesarico.⁶⁶

2.3.2 Konflikt z Genovežani

Sprava, ki naj bi jo prinesla poroka Ivana in Helene, je bila le površinska, saj nobena stran še ni bila pripravljena odložiti orožja. Podpornikom cesarice Ane ni bilo vseeno in so zamerili odpuščanje s strani Ivana Kantakuzena, ki je z dobro voljo poskušal pomiriti strasti, in pritiskali na Ano, da bi ukanila svojega sina v nadaljno bojevanje. Po drugi strani pa so Kantakuzenovi

⁶⁵ Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 213 – 214.

⁶⁶ Ostrogorski, *Zgodovina Bizanca*, str. 490 in Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 214 – 215.

podporniki snubili Matijo Kantakuzena, da bi moral odločneje zahtevati svoje pravice po nasledstvu ali v primeru, da do tega ne bi prišlo, da se samostojno deklarira v Adrianoplu. Nevarnost nove državljanske vojne je bila močno resnična in tako je Kantakuzen, da bi umiril sinovo nezadovoljstvo, predal Matiji apanažo v vzhodni Trakiji, ki je obsegala vse od Didimoteiha do mesta Christoupolis⁶⁷. S tem je bilo Matiji zaupano branjenje zahodne meje cesarstva proti Srbiji. Z apanažo ni dobil naslova, dobil je le insignije položaja/čina, s katerimi je bil po položaju višje od despota in nižje od cesarske osebe. To je ustvarilo kočljivo situacijo, saj je Kantakuzenov drugi sin Manuel, ki je pred Srbi pod Štefanom Dušanom zbežal iz Makedonije preko Tesalije nazaj v Konstantinopol, dobil naziv despota in bil s tem boljše situiran kot njegov starejši brat.⁶⁸

Ko je Ivan Kantakuzen začel državljansko vojno ravno s trditvami, da je boljše usposobljen in primeren za vodenje države zaradi svojih izkušenj, je bil sedaj na oblasti. Nedvomno je, da je imel pripravljene načrte za reforme in obnovo države, a se je kot hromilno izkazalo dejstvo, da novi cesar ni imel odločnosti, da bi načrti zaživeli, in da je izgledalo, kot da se je situacija obrnila proti njemu. Že v prvem letu njegovega vladanja je poleg opustošenja in žrtev v cesarstvo prišla kuga oz. črna smrt. Bolezen se je razširila iz vzhoda – iz notranjosti Azije, preko z mongolske strani oblegane genovske postojanke Kaffe na Krimskem polotoku. V letu 1347 se je nato hitro razširila iz Konstantinopla v zahodno Evropo. Epidemije so se v državi v istem stoletju pojavile še večkrat. Ker so epidemije in naravne nesreče pojmovali kot božjo kazen, ljudje o kugi niso veliko pisali (v smislu statističnih podatkov in podrobnega zapisovanja poteka dogodkov) in se tudi ne pritoževali, saj je bilo to smatrano kot božje delo. Kronisti in tudi sam Kantakuzen so omenjali bolezen, a so se pri tem zgledovali po antičnih zapisih – še posebej po Tukididu in njegovem opisu kuge v Atenah iz časa Perikleja. To so počeli, saj je bilo v Bizancu pričakovano in hvalevredno, če je avtor povzemal in prepisoval dela antičnih/klasičnih avtorjev. Med tistimi, ki so umrli zaradi kuge, je bil tudi Kantakuzenov najmlajši sin Andronik. Glede poročanja žrtev so bili kronisti in avtorji skopi, saj so omenjali samo smrti nešteti mož, žensk, otrok in živali. Pri ljudeh se je pojavljala bojazen pred vrnitvijo te bolezni, kar se je v naslednjih 100 letih tudi zgodilo, a le-te bolezni so bile manj nevarne od predhodnice leta 1347. Po drugi strani pa je epidemija vplivala oz. povečala občutke obupa, potrnosti in apatije, ki so jih ljudje občutili ob

⁶⁷ Christoupolis je današnje mesto Kavala, ki leži 160 km zahodno od Soluna.

⁶⁸ Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 215 – 216.

koncu konflikta. Ljudje so izgubljali vero v boljšo prihodnost, družbo in Kantakuzenove vizije, ki si jih je zamislil leta 1341. Vizije o prestrukturiranju, obnovi združenega in bolje povezanega cesarstva, sestavljenega iz grških provinc, Makedonije in Trakije, so bile s prihodom črne smrti končane.⁶⁹

Bizantinsko cesarstvo je leta 1347 obsegalo samo še določena mesta in province. Solun je bil še vedno pod nadzorom Zelotov, ki so kljubovali in prezrli vsako sporočilo in ukaz poslan iz Konstantinopla ter Gregorju Palamasu preprečili prihod v mesto, da bi zasedel položaj solunskega nadškofa. Zeloti so raje iskali podporo pri Štefanu Dušanu, ki je v temu času zasedel in nadzoroval vso Makedonijo, hkrati pa želel osvojiti tudi Solun. Ker so srbske sile oblegale mesto Serres, do Soluna (za bizantinske sile) ni bilo druge poti kot po morju. Kantakuzen je neuspešno poskušal prepričati Dušana, da bi se umaknil v že prej dogovorjene meje, a ker le-to ni zaleglo, mu je zagrozil z napadom turških vojakov. Tako je pomladi 1348 od Orhana dobil sile, ki naj bi se združile z vojsko pod poveljem Matije Kantakuzena. A Turki niso napredovali dlje od Christoupolisa, katerega so pred odhodom domov kruto izropali. Bizantinsko cesarstvo je nov udarec doživelo kasneje istega leta, ko je srbska vojska izkoristila smrt guvernerja Tesalije in Epirja Ivana Angela zaradi kuge ter vdrla iz Makedonije v Grčijo. S srbsko osvojitvijo Tesalije in Epirja se je obseg Bizantinske države zmanjšal na najmanjši obseg. Jedro države sta tako tvorila samo še Konstantinopel z zaledjem in Trakija, s pomembnimi mesti Didimoteihom in Adrianoplom, a obala Trakije je bila tarča roparskih pohodov, medtem ko je bila notranjost prizadeta s plenjenjem Turkov, ki jih je Kantakuzenu posodil Orhan – njihova žrtev je 1348 skorajda postal tudi Kantakuzen sam, ki je na svojem potovanju čez Trakijo naletel na 2 tisoč turških konjenikov, pred katerimi mu je le za silo uspelo pobegniti. V Mali Aziji so se le še določene utrdbe in postojanke upirale Turkom, mesto Smirna je bilo v rokah Latincev, medtem ko je otok Hios v času državljanske vojne ponovno padel v roke Genovežanov. Tako je bil edino območje, kjer je Bizantinsko cesarstvo lahko obnovilo svojo nadvlado, polotok Moreja oz. današnji Peloponez, ki je bil v tistem času še v grških rokah. Kantakuzen je tako upal na osvojitve južne Grčije, ki bi s tem lahko postala baza ponovnega osvajanja Grčije in ostalega Balkanskega polotoka.⁷⁰

⁶⁹ Laiou, Angeliki E. in Morriison, Cécile. *The Byzantine Economy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, str. 170 in Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 216 – 218.

⁷⁰ Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 218 – 219.

Črna smrt in srbska invazija v Grčijo sta bili za cesarstvo huda udarca, ki sta še dodatno oškodovala naravna bogastva države in vplivala na razpoloženje ljudstva, že tako prizadetega zaradi državljanske vojne. Kantakuzen, ki je imel pripravljene načrte za povrnitev izgubljenih teritorijev, pa se je srečal s pomankanjem upanja in zadržanostjo za sodelovanje pri takih načrtih. Bizantinska zakladnica je bila popolnoma prazna, Kantakuzen je v času državljanske vojne zapravil vse svoje zasebno premoženje, medtem ko je cesarica Ana močno zadolžila Konstantinopel pri Benečanih in Genovežanih. Trgovina se je ustavila, kmetijske površine v Trakiji so postale popolnoma neplodne zaradi vsega bojevanja, opustošenja in turškega plenjenja. Celo Konstantinopel je propadal, saj ni bilo denarja za obnovo poškodovanih zgradb – sredstva za obnovo Hagie Sofije je prispeval Simeon, veliki knez Moskve, a denar je bil preusmerjen v plačilo turških najemnikov. Na vsakem koraku je bilo mogoče opaziti pomankanje, revščino in zanemarjanje, a hkrati je v prestolnici zavladalo olajšanje ob koncu državljanske vojne. Nižjim slojem, katerim je regentstvo Kantakuzena predstavljalo kot bogatega plemiča, ki misli le na sebe, se je Kantakuzen prikupil, ko je nasprotni strani podelil amnestijo in so mu bili pripravljene dati možnost obnove države. Določenim posameznikom je v času konflikta uspelo obvarovati nekaj svojega premoženja in Kantakuzen se je zavedal, da premoženje še obstaja, čeprav so bile province in država obubožane, a prestolnica se je izognila najhujšemu uničenju v času državljanske vojne. A Kantakuzen je naivno mislil, da bodo ljudje prostovoljno odstopili dobrine v korist cesarstva, ko jih je le-to prosil. Ravno to se je zgodilo leta 1347, ko se je novi cesar odločil za ta korak in sklical zbor vseh sloje prebivalstva – trgovcev, mornarjev, obrtnikov, opatov in predstavnikov cerkve, kot tudi preprostih ljudi. V nagovoru je priznal in se opravičil za dejanja storjena med vojno in uničenje, ki so ga povzročili njegovi turški najemniki. Nekateri v ljudstvu, ki so v času vojne izgubili vse, so idejo prostovoljnega prispevka v skupni sklad za obnovo države podprli in trdili, da le s prostovoljnim prispevkom lahko obvarujejo državo pred propadom. Na drugi strani pa so se dobičkarji, ki so zaslužili v času vojne – še posebej bankirji –, tej ideji uprli in ji trdno nasprotovali z izgovorom, da je Kantakuzen že uničil province in da bo sedaj s predlaganim enako storil še v prestolnici. Vpliv in argumenti tistih, ki so med vojno zaslužili, so bili tako močni, da Kantakuzenov poziv ni dosegel ničesar pričakovanega.⁷¹

Ti bogataši, ki so najbolj nasprotovali Kantakuzenovemu predlogu, so bili povezani z Genovežani in njihovimi trgovskimi posli. Čeprav se Genova v času konflikta ni postavila na

⁷¹ Ostrogorski, *Zgodovina Bizanca*, str. 490 in Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 219 – 220.

nobeno stran, so bogatim meščanom, ki so podpirali regentstvo, ponudili zatočišče. Genovežani bi lahko Konstantinopol pahnili v najhujšo revščino, saj so bile njihove ladje poglavitne za preskrbo mesta z živežem. Tega niso storili, saj bi s tem sebi povzročili več škode kot koristi. Tega se je zavedal tudi Kantakuzen, ki je zaradi tega imel v svojih načrtih vzpostavitev trgovskih ladij in obuditev bizantinske mornarice, saj je sklepal, da dokler je preskrba in trgovina države odvisna od tujcev, v njej ne bo prave obnove in napredka. Prihoda novega cesarja Genovežani niso sprejeli z največjim odobravanjem, saj so se zbali za svoje monopolne pravice, ki so si jih izborili v času državljanske vojne. Upanje, da bodo od cesarja dobili pravico razširitve svojih postojank v Galati, se je kmalu razblinilo, ko so iz Konstantinopla prišle omejitve in znižanje tarif na ladje, ki so raztovarjale svoje blago v Konstantinoplu. Vse do avgusta 1348 je prihajalo do manjših incidentov, nato pa so Genovežani izzivalno zapluli v Zlati rog, pluli vzdolž obale in zažigali trgovske ladje. Ta trenutek so pazljivo in preračunljivo izbrali, saj se je Kantakuzen ravno v tem času nahajal v Trakiji in poročano je bilo, da je na potovanju hudo zbolel. Obrambo mesta je tako prevzela njegova žena, cesarica Irena. Po nasvetu svetovalcev se je odločila za vojno. Obrambo zidov in mestnih vrat sta prevzela sin Manuel ter zet Nikefor, ki sta Genovežanom tudi odgovorila s tem, da sta zažgala njihova skladišča v okolici Galate. Genovežani niso bili pripravljene na oster odpor meščanov in so, ko so izvedeli, da v mestu gradijo katapulte, poslali po okrepiteve na otok Hios ter odpoklicali vse ladje nazaj v pristanišča. Na dveh ladjah so začeli graditi katapulta, na tretji pa stolp, ki so ga obdali s ščiti. Stolp je bil dovolj visok, da se je dvignil nad zidove Konstantinopla in njegove dele so do mesta postavitve prepeljali z devetimi vojnimi ladjami. Branilci so v stolp metali kamenje in puščice, dokler se konstrukcija ni porušila in so se morali Genovežani umakniti. Po umiku so Genovežani poslali odposlanca, ki naj bi prosili za mir, le-te pa so po zmagi opogumljeni Bizantinci zavrnil. To so storili iz prepričanja, da sta pravica in bog na njihovi strani, kar se je kazalo z zmago nad Genovežani.⁷²

Ko se je Kantakuzen 1. oktobra 1348 vrnil v Konstantinopol, je velel zgraditi ladje, saj se je zavedal, da je edini način, da ohrani nadzor nad razdrobljeno državo, gradnja nove bizantinske mornarice. Zbiranje davkov, ki so bili namenjeni za gradnjo ladij, je bilo zaupano Konstantinu Tarhaniotu. Hlodi, namenjeni za gradnjo ladij, so bili v Konstantinopol pripeljani po kopnem, saj so Genovežani nadzirali morje in morske poti. Podobno so storili Genovežani, ki so sedaj začeli

⁷² Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 220 – 222.

utrjevati zidove in graditi nov stolp na najvišji točki Galate. Genovežani so bili še vedno pripravljani na pogajanja o miru in so več kot enkrat poslali odposlance, katere pa je Kantakuzen vedno zavrnil z zahtevo, da razstavijo svoje utrdbe in nato bodo lahko sledila pogajanja. Do pomladi 1349 je bila nova bizantinska vojna flota zgrajena in je zajemala devet velikih bojnih ladij in več kot 100 manjših plovil. Problem te mornarice je bil, da kapitani in posadka niso imeli veliko izkušenj glede pomorstva nasploh. Načrt je predvideval, da bi bizantinska mornarica zaposlila genovežansko, medtem ko bi bizantinska vojska po kopnem oblegala Galato. Proti večeru 5. marca so izbojevali in potopili eno največjih genovežanskih ladij. Ta datum velja za začetek konca bizantinske mornarice. Bizantinski napad na genovežansko floto, ki se je začel zjutraj 6. marca, je bil popolna katastrofa. Posadke je nenadoma zgrabila panika in mornarji so začeli panično skakati v morje. Nekaterim je uspelo priplavati do obale, a večina je utonila zaradi težkega oklepa, medtem ko so tiste, ki je zaneslo proti genovežanskim ladjam, ubili. Panika se je razširila tudi v mesto in med vojsko, ki bi morala kreniti nad Galato. Vojaki so, ko so gledali dogajanje na morju, panično odvrgli orožje in zbežali proti mestu. Bizantinski avtorji so poraz pripisali nezadovoljstvu boga nad njimi, a glavni razlog je bila neizkušenost posadk. Že naslednji dan so Genovežani zahtevali predajo po njihovih zahtevah, a nekaj dni kasneje je prišlo novo odposlanstvo s spravljivejšo držo. Bizantinci so se s pogajanja izognili najujšem. V mirovni pogodbi je bilo določeno, da se bodo Genovežani vrnili za obzidje Galate, cesarju plačali stroške za vojno in odškodnino v višini 100 tisoč perperjev ter prisegli, da ne bodo nikoli več napadli Konstantinopla.⁷³

Katastrofa je Kantakuzena spodbudila v še bolj zagrizeno dejavnost uresničitve njegovih ciljev o samozadostnosti Konstantinopla glede trgovine in obrambe. Kantakuzen se je odločil za ponovni dvig davkov in gradnjo nove mornarice, ki je bila kasneje uporabljena pri zavzetju Soluna leta 1350. Mnogo meščanov je bilo razburjenih glede načina pobiranja davkov za mornarico in so obtožili Tarhaniota neprimernega načina pobiranja davkov. Resnica je bila, da so bili meščani pripravljani v sodelovanje in odrekanje, ko jim je pretela nevarnost, a domoljubje je splahnelo takoj, ko je nevarnost minila. Kantakuzen pa je po drugi strani v času konflikta ugotovil, da bizantinsko prebivalstvo ne bo več prostovoljno vzdrževalo in branilo njihovega glavnega mesta – sredstva bodo morala biti od njih izterjana z zakonom. Tako je v državo vpeljal nov program obdavčitve, s katerim je nameraval obuditi bizantinsko ekonomijo in zavarovati domače trge pred

⁷³ Bartusis, *The Late Byzantine Army*, str. 98 in Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 222 – 225.

tujo konkurenco. Te oblike davkov so bile brez precedensa v bizantinski zgodovini in obdavčili so tiste, ki so le-to lahko plačali – trgovce. Carinske dajatve so znižali s 10% na 2%, da so tako privabili trgovce, ki so svoje dobrine sedaj prinašali v Konstantinopel in ne več v Galato. Povečali so davek na izvoz vina, saj je bilo to še vedno najbolj donosen posel v državi. Ti ukrepi so bili pri ljudeh sila nepopularni, a Kantakuzen je nadaljeval svojo politiko, saj si je še iz časa služenja pod cesarjem Adronikom III. nabral dovolj izkušenj in si ustvaril realistični pogled na probleme, ki so težili cesarstvo. Z izkupičkom davkov je predlagal gradnjo nove trgovske mornarice, kot tudi mornarice za obrambo Konstantinopla. Kmalu je imel na razpolago 200 ladij in kasneje tudi zaukazal počistiti dno antičnega pristanišča Heptaskalon na južni obali mesta z namenom, da bi postalo pomorska baza operacij proti turškim piratom, ki so ogrožali bizantinske vode s prečkanjem Marmarskega morja.⁷⁴

Genovežani, ki so videli prizadevanja cesarja za izboljšavo države, so poskušali izboljšati odnose in se odkupiti za ravnanje v času konflikta. Leta 1349 je Kantakuzen poslal odposlance v Genovo, da bi si izpogajali vrnitev otoka Hios, ki ga je Genova zasedla v času državljanske vojne tri leta poprej. Dogovorjeno je bilo, da se otok vrne pod bizantinsko oblast v roku 10 let in da bodo v tem obdobju latinski prebivalci otoka Bizancu plačali 12 tisoč perperjev. V mestu naj bi bila dvignjena bizantinska zastava in grškemu prebivalstvu otoka naj bi vladal bizantinski uradnik. To je naletelo na nasprotovanje genovežanskega gospoda Hiosa, Simona Vignosija, ki se je dvignil v upor, ki pa je bil hitro zadušen in Vignosi je bil ubit med bojevanjem. Pristanišče Fokaja je prišlo v roke Bizantincev, ki so sedaj za guvernerja grškega dela otoka imenovali Lea Kaloterosa, ki je to službo opravljal že v času cesarja Andronika III.. Enako spravo so hoteli doseči tudi Benečani, ki so pred tem že priznali Ivana Kantakuzena za socesarja in ponudili obnovitev sporazuma, ki sta ga pred tem podpisala cesar Ivan V. in cesarica mati Ana. 9. septembra 1349 je po pogajanjih sledil podpis sporazuma, ki so ga podaljšali za dobo petih let. Oba cesarja sta sporazum podpisala skupaj in enotno. S podpisom je Kantakuzen mislil, da je prinesel državi zavarovanje pred trgovskima velesilama, a ni predvidel, da je s tem ujel državo med rivalstvo Benečanov in Genovežanov.⁷⁵

⁷⁴ Bartusis, *The Late Byzantine Army*, str. 99 in Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 225 – 226.

⁷⁵ Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 226 – 227.

2.3.3 Padec zelotskega režima in ponovna osvojitve Soluna

Ko se je Kantakuzenu ponudila priložnost, jo je zgrabil z obema rokama. In ravno to se je zgodilo leta 1350, ko mu je uspelo ponovno združiti mesto Solun s cesarstvom. Po ponesrečenem poskusu Janeza Apokauka leta 1345, da bi mesto predal Kantakuzenu in posledničnem uporuh njegovih svetovalcev, je v Solunu zavladała najradikalnejša frakcija Zelotov. Ljudje so sami organizirali mestni svet in priznali dva nepoznana človeka za njuna voditelja – Andreja Paleologa in Jurija Kokala. Noben izmed njiju ni mogel obvladati besa gruče, ki je izpeljala kruto maščevanje nad meščanstvom zgornjega razreda, ki so podpirali protirevolucijo. Le redki so preživeli ta masaker. Kantakuzenova zmaga v državljanski vojni 1347 je okrepila kljubovanje Zelotov. Vodje Zelotov so še vedno izrekli svojo podporo cesarski družini, medtem ko niso hoteli imeti opravka z uzurpatorjem Ivanom VI. Gregorju Palamasu, ki je bil imenovan za solunskega nadškofa, so prepovedali in preprečili prihod v mesto, da bi zasedel svoj položaj. Zeloti so krepili svojo propagando s tem, da so javno zažigali vse ukaze in sporočila, ki so prihajala iz Konstantinopla ter celo grozili s predajo mesta Srbiji. Štefan Dušan je tako, ko je to slišal, poslal vojsko, ki je oblegala Solun. Ta dogodek je bil tisti, ki je Zelotom izgubil soglasno podporo ljudstva. Leta 1350 so zaradi nesoglasij iz mesta izgnali Andreja Paleologa (pobegnil k Srbom), katerega je v vodstvu nadomestil Aleksij Metohit, ki je trdil, da zagovarja interese cesarske vlade v Konstantinoplu. Kantakuzen je izkoristil trenutek nesoglasij in proti Solunu poslal vojsko in mornarico. Vojski je poveljeval njegov sin Matija, a večino vojske je dopolnjevala/sestavljala konjenica pod vodstvom Sulejmana, najstarejšega sina Orhana.⁷⁶

Kantakuzen se je proti Solunu odpravil po morju skupaj s svojim zetom in socesarjem Ivanom V. Kantakuzenov namen je bil, kljub nasprotovanju cesarice mati Ane, da bo imenoval Ivana V. kot cesarja v Solunu takoj, ko bi dobil nadzor nad mestom. Odprava se je skoraj končala z neuspehom, saj je bila konjenica pod poveljstvom Sulejmana poklicana nazaj v Malo Azijo, še preden so prišli do cilja. Tako je imel Matija Kantakuzen premalo moč, da bi nadaljeval pohod proti Solunu. A katastrofi so se izognili s pomočjo srbskega oficirja, ki je prestopil na njihovo stran in z 22 turškimi piratskimi ladjami, ki so se nahajale v ustju reke Strume. S pomočjo le-teh dveh dejavnikov je Kantakuzen dobil zadostno moč, da je izsilil vstop v Solun. Zelotska revolucija se je v temu času že iztekla in večina prebivalcev je pozdravila Kantakuzena kot cesarja. Ob osvojitvi mesta je Kantakuzen sklical ljudi in jim v nagovoru predstavil nov položaj.

⁷⁶ Ostrogorski, *Zgodovina Bizanca*, str. 487 in Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 227 – 228.

Namen njegovega govora je bil prikazati Zelote kot uničujoče revolucionarje in izdajalce. Aretacije ostalih pomembnih Zelotov so sledile brez nasprotovanja ljudstva. Večino Zelotov so izgnali iz države, medtem ko so pomembnejše predstavnike prepeljali v Konstantinopol na sojenje. Gregor Palamas je v svoji pridigi v Solunu zelotske voditelje označil za divjake in jih primerjal s podivjanimi zvermi, a po drugi strani se je zavzel za mir in sožitje ter zavrnil maščevanje oz. preganjanje Zelotov. Tako je bilo leta 1350 mesto Solun ponovno osvojeno in pod nadzorom cesarstva, odkar je pred osmimi leti v mestu stekla zelotska revolucija, ki je oklicala samostojnost mesta. Srbi so neuspešno poskušali osvojiti mesto s silo in z zvijačo. Mesto so takoj uporabili za bazo, od koder so preganjali srbske garnizije, ki so zasedle sosednja mesta. Proti koncu leta 1350 se je Kantakuzen odločil zavzeti mesto Beroja s pomočjo turških ladij. Mesto je bilo dobro utrjeno in branjeno s strani nemških najemniških čet v službi Štefana Dušana, a se je predalo skorajda brez boja. Kantakuzen je v naslednjem letu nadaljeval proti ostalim mestom, ki so se uspešno upirala Štefanu Dušanu.⁷⁷

V 14. stoletju je Bizanc strahovito nazadoval in doživel splošni upad zaradi različnih notranjih trenj. V 40. letih 14. stoletja ga je zajela državljanska vojna, ki je državo razkosala in jo pustila nemočno obrambe, kar so seveda izkoristile sosede in na račun Bizanca razširile svoj teritorij. Osebne, socialne in religiozne zamere so se v tem času hudo razplamtele, čeprav je bila edina točka nestrinjanja vprašanje regentstva za mladoletnega cesarja Ivana V. Paleologa. Vprašanje regentstva sta obe strani prepletli s drugimi temami, saj sta na ta način iskali podpornike v državi in zaveznike v zunanji politiki.

Državljska vojna med podporniki Ivana VI. Kantakuzena in podporniki Ivana V. Paleologa se primarno ni bila okoli verskega vprašanja, a je le-to je sčasoma dobivalo vedno večjo vlogo v konfliktu. Čeprav so se pojavljale izjeme, se je v tradicionalni historiografiji uveljavilo enačenje Palamitov (hesihasti) s Kantakuzenisti (podporniki Ivana Kantakuzena v času državljanske vojne in po njej). Aristokrati so podpirali Palamasa večinoma zato, ker je bil konservativno orientiran kar se tiče verskih vprašanj, močno povezan s pravoslavnimi samostani in bil protizahodno orientiran. Na prvi pogled se zdi, da so v državljanski vojni privrženci cesarske strani napadli in oplenili domovanja Kantakuzena in njegovih aristokratskih podpornikov. Tako dobimo vtis, da so se zatirani dvignili proti zatiralcem. A če so Kantakuzenovi aristokratski podporniki zatirali koga, so to bili kmetje na njihovih podeželskih posestvih in noben kmet ni živel v mestu, kjer so

⁷⁷ Nicol, *The last centuries of Byzantium*, str. 228 – 229.

potekali izgredi. Če je kdo zatiral reveže v mestu, so to bili trgovci, obrtniki in birokrati, redkokateri od njih bi lahko veljal za magnata oz. aristorkata. Tako se lahko pojavi teza, da so trgovci, obrtniki in birokrati izzvali nemire proti aristokratom. Število mestnih revežev je s predhodnimi vojnami in nezgodami naraslo zaradi vseh beguncev, ki so trli v mesta. Ti so stopili na stran poslovnežev in uradnikov ter s tem naredili mesta lojalna regentstvu. Zaradi slabšanja razmer v državi so reveži postajali vedno bolj obupani in revni, medtem ko so bogati aristokrati in lastniki zemlje, kateri so redko plačevali davke, izkoristili korupcijo za vzpon po socialni lestvici in izboljšali svoj status. Kmetje pa so podprli svoje zemljiške gospode in s tem je podeželje prišlo na stran Kantakuzena.⁷⁸ A zavedati se je treba, da državljanska vojna ni bila (razredni) konflikt med bogatimi in revnimi, ampak med lastniki zemlje na eni strani in trgovci na drugi strani. V 14. stoletju je poleg boja za oblast nad centralno vlado potekal tudi boj za nadzor nad mesti, kjer so zemljiški gospodje ponavadi prebivali. Ker je bilo sodelovanje z italijanskimi trgovci bistvenega pomena za državo, je bilo regentstvo, skupaj s svojimi trgovskimi in obrtniškimi podporniki, naklonjeno Italijanom. Medtem ko je regentstvo simpatiziralo z Italijani in zahodnim svetom, pa so bili menihi in Palamiti večinoma sumničavi do zahodne cerkve in nasprotovali regentstvu ter podpirali Kantakuzena. Tako sta se v državi izoblikovala dva tabora, a potrebno je vedeti, da tabora nista bila homogena. S tem je mišljeno, da so regentstvo podpirali izključno trgovci in obrtniki ter Kantakuzenovo stran aristokrati. Zgodilo se je tudi to, da so določeni menihi in Palamiti podprli regentstvo, na drugi strani pa določeni trgovci in birokrati Kantakuzena. Vse to je izbruhnilo v uničujoči državljanski vojni, ki je cesarstvo okupiralo dobrih šest let (v letih od 1341 do 1347).

3 ZAKLJUČEK

V diplomski nalogi sem obravnaval bizantinsko državljansko vojno v letih 1341 – 1347. Za ta namen sem podrobneje prikazal dogajanje v tem obdobju. Kot prvo moram omeniti, da se je Kantakuzen odločil za sovladanje z Ivanom V. Paleologom oziroma se je imel le za skrbnika. Lahko bi rekli, da se je zavedal svojega pložaja. Tako se je v listinah vedno omenjal na drugem mestu za cesarjem Ivanom V. Njegovi načrti obnove države so temeljili predvsem na

⁷⁸ *The Oxford Dictionary of Byzantium*, s. v. »Hesychnism«; Treadgold, *A History*, str. 815 – 816; *Encyclopedia of Wars*, s. v. »Byzantine Civil War (1341–1347)«.

osamosvojitvi države pri trgovanju, saj je bilo cesarstvo močno odvisno od Genove in Benetk, ki sta prestolnico oskrbovali z živežem in luksuznimi predmeti. S tem so seveda dajali trgovskima velesilama močan primat, česar sta se republiko zavedali in izkoriščali.

Kot ugotovljeno sta bili politika in teologija v državi povezani. Vzporedno sta obe strani v svoj spor vpletali druge tematike, da sta si tako pridobivali podpornike. Zato je bilo vprašanje hesihazma tudi tako žgoče, čeprav na prvi trenutek deluje kot obrobni spor med menihi. Hesihazem sta strani izrabili za pridobivanje podpornikov – tako je Kantakuzen podprl hesihaste, regentstvo pa jih je zaradi tega in dejstva, da patriarh ni podpiral prakse in bil sprt s Kantakuzenom, seveda obsodilo. V obupanem poskusu je cesarica Ana na koncu poskusila pridobiti naklonjenost hesihastov. Z zmago Kantakuzena je prišlo tudi do sprejetja hesihastičnih načel.

Regentstvo se je večinoma opiralo na srednji in nižji sloj, ki so ga v tem času sestavljali trgovci, mornarji in navadni ljudje. Iz tega je tudi sledila problematika Zelotov v Solunu, saj so stranko sestavljali izključno nižji in srednji sloji, ki so bili sovražni Kantakuzenu. Meščani Soluna so tako izgnali aristokrate in bogate podpornike Kantakuzena, hkrati pa niso hoteli predati mesta regentstvu. To nakazuje na kompleksnost zelotskega in socialnega vprašanja, saj je Apokauk v Solun poslal sina, ki naj bi skupaj z Zeloti izvajal vlado v imenu regentstva. Zeloti pa se hkrati niso hoteli popolnoma podrediti oblasti v Konstantinoplu. Na koncu je stranka začela izvajati strahovlado in mesto je po koncu državljanske vojne ponovno prišlo pod nadzor cesarstva.

V državljansko vojno so se vmešale tudi sosednje države, ki so v oslabiljenem Bizancu videle lahek plen in možnost povečanja svojega teritorija. To se je najbolj izražalo pri srbskem carju Štefanu Dušanu, ki je v času vojne razširil državo na jug v Epir in Tesalijo.

Turški vojaki so v vojni sodelovali kot podporne čete Kantakuzena, saj je bil Kantakuzen v dobrih odnosih z emirjem Umurjem iz Aydina. Turki so s tem prvič odkrito posegli v državljansko vojno in od tega trenutka igrali pomembno vlogo. Turških vojakov se je proti koncu vojne poslužila tudi cesarica Ana, a na koncu so najemniki le izropali podeželje in povzročali ogromno škodo.

Državlјanska vojna je bila za grško aristokracijo in navadno prebivalstvo huda preizkušnja, saj je bila država močno prizadeta. Po državljanski vojni so od nekdanj mogočne države ostali le še ostanki. Še hujše kakor izgube teritorijev je bilo gospodarsko in finančno propadanje in

nazadovanje cesarstva. To se je kazalo zlasti na podeželju, ki je bilo izropano s strani turških najemnikov. Diplomatska dejavnost Ivana Kantakuzena po vojni je prikazovala njegovo prizadevanje, da bi v očeh sveta cesarstvu povrnil izgubljeni ugled in prestiž. Kantakuzen je v času konflikta porabil ves družinski denar, medtem ko je cesarica Ana po porazu pustila državo močno zadolženo pri Benečanih. Že tako obubožano državo je dodatno prizadel prihod črne smrti z vzhoda, saj je z upadom prebivalstva država izgubljala davkoplačevalce in vojaške nabornike. Močno oslabljeni Bizanc, ki ga je pestilo pomankanje virov, je bil sedaj obdan z močnejšimi sosednjimi državami.

4 POVZETEK

Tematika diplomske naloge je bizantinska državljanska vojna, ki je potekala med leti 1341 in 1347. Cilj diplomskega dela je bil raziskovati povezavo, vpetost in vpliv večih dejavnikov, ki na začetku lahko delujejo kot nepovezani oziroma celo izključujoči in na kakšen način je vojna vplivala na prihodnji razvoj države. Izkazalo se je, da je imel Ivan Kantakuzen svoje načrte, s katerimi je hotel državo obnoviti in ji povrniti nekdanjo moč ter slavo.

Na splošno velja povedati, da v raziskovanju Bizanca in njegove zgodovine prevladujejo ameriški in britanski zgodovinarji. Historiografija obravnava izbrano temo v sklopu večih državljanskih vojn, ki so pestile Bizanc v 14. stoletju, a hkrati je lahko državljanska vojna v obdobju 1341 – 1347 samostojno poglavje, saj ima svoje specifične lastnosti.

Kot prvo moram omeniti, da se je Kantakuzen odločil za sovladanje z Ivanom V. Paleologom oz. se je imel le za skrbnika. Tako se je v listinah vedno omenjal na drugem mestu za cesarjem Ivanom V. Njegovi načrti obnove države so temeljili predvsem na osamosvojitvi države pri trgovanju, saj je bilo cesarstvo močno odvisno od Genove in Benetk, ki sta prestolnico oskrbovala z živežem in luksuznimi predmeti. S tem so seveda dajali trgovskima velesilama močan primat, česar sta se republiko zavedali in izkoriščali.

Politika in teologija sta bili v državi povezani. Vzporedno sta obe strani v svoj spor vpletali druge tematike, da sta si tako pridobivali podpornike. Zato je bilo vprašanje hesihazma tudi tako žgoče, čeprav na prvi trenutek deluje kot obrobni spor med menihi. Hesihazem sta strani izrabili za pridobivanje podpornikov – tako je Kantakuzen podprl hesihaste, regentstvo pa jih je zaradi tega in dejstva, da patriarh ni podpiral prakse in bil sprt s Kantakuzenom, seveda obsodilo.

Regentstvo se je večinoma opiralo na srednji in nižji sloj, ki so ga v tem času sestavljali trgovci, mornarji in navadni ljudje. Iz tega je tudi sledila problematika Zelotov v Solunu, saj so stranko sestavljali izključno nižji in srednji sloji, ki so bili sovražni Kantakuzenu. Meščani Soluna so tako izgnali aristokrate in bogate podpornike Kantakuzena, hkrati pa niso hoteli predati mesta regentstvu. Na koncu je stranka začela izvajati strahovlado in mesto je po koncu državljanske vojne ponovno prišlo pod nadzor cesarstva.

V državljansko vojno so se vmešale tudi sosednje države, ki so v oslABLjenem Bizancu videle lahek plen in možnost povečanja svojega teritorija. To se je najbolj izražalo pri srbskem carju Štefanu Dušanu, ki je v času vojne razširil državo na jug v Epir in Tesalijo.

Turški vojaki so v vojni sodelovali kot podporne čete Kantakuzena, saj je bil Kantakuzen v dobrih odnosih z emirjem Umurjem iz Aydina. Turki so s tem prvič odkrito posegli v državljansko vojno in od tega trenutka igrali pomembno vlogo. Turških vojakov se je proti koncu vojne poslužila tudi cesarica Ana, a na koncu so najemniki le izropali podeželje in povzročali ogromno škodo.

Po državljanski vojni so od nekdanj mogočne države ostali le še ostanki. Še hujše je bilo gospodarsko in finančno propadanje in nazadovanje cesarstva. Diplomatska dejavnost Ivana Kantakuzena po vojni je prikazovala njegovo prizadevanje, da bi državi povrnil nekdanjo slavo in vpliv.

5 LITERATURA

Balard, Michael, »Latins in the Aegean and the Balkans (1300 – 1400)«. V Shephard, Jonathan (urednik), *The Cambridge History of the Byzantine Empire c. 500 – 1492*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Bartusis, Mark C.. *The Late Byzantine Army: Arms and Society, 1204 – 1453*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 1992.

Dąbrowska, Małgorzata. *The Hidden Secrets: Late Byzantium in the Western and Polish Context*. Łódź: Łódź University Press, 2017.

Fine Jr., John V. A.. *The Late Medieval Balkans: a Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*. Michigan, ZDA: University of Michigan, 1987.

Gregory, Timothy E.. *A History of Byzantium*. Oxford: Blackwell Publishing, 2005.

Jeffreys, Elizabeth et al. (ur.), *The Oxford Handbook of Byzantine Studies*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

Johnes, Lindsay et al. (ur.), *Encyclopedia of Religion*, ZDA: Thomson Gale, 2005.

Kazhdan, Alexander et al (ur.). *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford: Oxford University Press, 1991.

Laiou, Angeliki E. in Morrisson, Cécile. *The Byzantine Economy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Lascaratos, J. in Marketos, S., "The fatal disease of the Byzantine Emperor Andronicus III Palaeologus (1328–1341 A.D.)", *Journal of the Royal Society of Medicine*, 1997, volume 90, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1296151/pdf/jrsocmed00043-0052.pdf> (dostop maj 2019).

Nicol, Donald M.. *Church and society in the last centuries of Byzantium*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979.

Nicol, Donald M.. *The last centuries of Byzantium, 1261 – 1453*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.

Ostrogorski, Georgij. *Zgodovina Bizanca*. Ljubljana: DZS, 1961.

Phillips, Charles in Axelrod, Alan (ur.), *Encyclopedia of Wars*. ZDA: Zenda Inc., 2005.

Runciman, Steven. *The Last Byzantine Renaissance*. Cambridge: Cambridge University Press, 1970.

Shepard, Jonathan. *The Cambridge History of the Byzantine Empire c. 500 – 1492*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Soulis, George Christos. *The Serbs and Byzantium during the Reign of Tsar Stephen Dušan (1331–1355) and his successors*. Washington: Dumbarton Oaks, 1984.

Strezova, Anita. *Hesychasm and Art: The Appearance of New Iconographic Trends in Byzantine and Slavic Lands in the 14th and 15th Centuries*. Canberra: Australian National University Press, 2014.

Treadgold, Warren. *A History of the Byzantine State and Society*. Stanford: Stanford University Press, 1997.